11/1

ISSN: 2148-3728
e-ISSN: 2148-9750

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of Theology Faculty of Bulent Ecevit University

ZBEÜ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

Cilt/Vol. 11, Sayı/No. 1, 2024

Araştırma Makalesi / *Research Article*

- Kazanımların Kazandırdıkları: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Ortaöğretim Programı Kazanımlarının Bilişsel, Duyuşsal ve Devinişsel Alanlara Göre Değerlendirilmesi
  Benefits of Attainment: Evaluation of Religious Culture and Moral Knowledge Course Secondary Education Program Objectives According to Cognitive, Affective and Psychomotor Domains
  Hasan Sabri ÇELİKTAŞ

- II. Meşrutiyet Dönemi Türkçe İslam Tarihi Metinlerine Dair Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi
  An Annotated Bibliography of Turkish Islamic History Texts of the II. Constitutional Period
  Hasan YENİLMEZ

- İbn Haldûn'un Düşünce Dünyasında Tarihin Nedenselleştirilme Çabası Bağlamında Devletlerin İnkırazı Meselesi
  The Problem of the Collapse of States in the Context of the Effort to Rationalize History in Ibn Khaldun's Thought World
  Yusuf ÖTENKAYA

- İslâm Hukukunda "Milkü'l-Menfaa Bilâ 'Ayn" Kavramıyla İfade Edilen Mülkiyet Türü
  The Type of Ownership Expressed by the Concept of "Milkü'l-Menfaa Bilâ Ayn" in Islamic Law
  Recep ÖZDEMİR

- Yeni Dinî Hareketlerde Kadının Rolü: Bir Aktivist, Reformist ve Şair Olarak Kurretü'l-Ayn'ın Bahâilikteki Yeri
  The Role of Women in New Religious Movements: The Place of Qurratu'l-Ayn in Baha'i as an Activist, Reformist and Poet
  Yasin İPEK

- Sekülerleşme Tartışmaları Açısından Alevi-Sünni Evlilikleri
  Alevi-Sunni Marriages in Terms of Secularization Debates
  Tahir KÜÇÜK

- Bir Mutasavvıf Gözüyle Burhân-ı Temânu': Mehmed Emin Üsküdârî'nin Risâle Müfrede li Burhâni't-Temânu' Adlı Risalesinin Tahkik, Tercüme ve Değerlendirmesi
  Burhān al-Tamānu' From A Sufi's Perspective: Critical Edition, Translation and Evaluation of Mahmad Amin Uskudāri's Booklet Named "Risāla Mufrada li Burhān al-Tamānu'"
  Mustafa LEMSİ, Mustafa AYKAÇ

- Nûrü'l-Beyân İsimli Kur'ân Tercümesinde Deyimsel İfadelerin Çevirisine Yönelik Bir İnceleme
  A Study on The Translation of Idiomatic Expressions in The Qur'an Translation Titled Nour Al-Bayan
  Hasan SEVİM

- Usûlcüler Sahâbe İsimlendirmesi İçin Hz. Peygamber ile Uzun Süre Birlikteliği mi Esas Alırlar? (Hanefî Usûl Eserleri Özelinde Bir İnceleme)
  Do Scholars of Uṣūl Al-Fiqh Base on Long-Term Association with the Prophet for Definition of Companions? (A Study on Ḥanafī Uṣūl Al-Fiqh Books)
  Furkan YÜKSEL

ZBEÜ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

JOURNAL OF THEOLOGY FACULTY OF BULENT ECEVIT UNIVERSITY

ISSN: 2148-3728
ISSN: 2148 - 9750 (çevrimiçi)

Cilt 11	**Sayı 1**	**Yıl 2024**
Volume 11	***Number 1***	***Year* 2024**

İLETİŞİM/*CONTACT*

Dergi Yazışma Adresi / *Correspondence*:
Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Editörlüğü, P. K. 67100 İncivez/Zonguldak
Tel: (372) 257 40 10 / 1555, **Faks:** (372) 257 40 57 – (372) 257 69 27
E-posta / *E-mail*: beunilahiyatdergi@gmail.com
Ağ Adresi / *Web Adress*: http://dergipark.ulakbim.gov.tr/beuifd

Yayın Hizmetleri ve Basım / *Publishing Services and Printing*:
BULUŞ Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri, Bahriye Üçok Caddesi 9/1 Beşevler, 06500 Ankara, Türkiye
Tel: (0312) 222 44 06 • Faks: (0312) 222 44 07 • E-posta: bulus@bulustasarim.com.tr

Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (BEÜİFD), yılda iki kez yayımlanan hakemli, bilimsel, süreli bir yayın organıdır. Dergide yayınlanan yazıların her türlü içerik sorumluluğu yazarlara aittir. Yazılar, yayıncı kuruluşun izni olmadan kısmen veya tamamen başka bir yerde yayınlanamaz.

Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Creative Commons Atıf-Gayri Ticari-Türetilemez 4.0 (CC BY-NC-ND) Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır. Sitede bulunan tüm içerikler lisans koşulları altında yayımlamak şartıyla paylaşılabilir, kopyalanabilir, gayri-ticari olarak çoğaltıp dağıtabilir, ancak içeriği hiçbir şekilde değiştirilemez.

Journal of Theology Faculty of Bulent Ecevit University is licensed by Creative Commons Attribution-NonCommercial-No Derivatives 4.0 (CC BY-NC-ND) licence. The content of the website may be non-commercially shared, copied, distributed under the terms and conditions of Creative Commons 4.0 (CC BY-NC-ND) licence; yet the content of publications cannot be changed in any way.

BÜLENT ECEVİT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF THEOLOGY FACULTY OF BULENT ECEVIT UNIVERSITY

Sahibi / *Owner*
Prof Dr İsmail Hakkı ÖZÖLÇER
Rektör / *Rector*
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi / Zonguldak Bulent Ecevit University

Yazı İşleri Müdürü / *Editor in Chief*
Doç. Dr. Salih AYBEY

Editör / *Editor*
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Sami UZUNER

Editör Yardımcıları / *Assistant Editors*
Arş. Gör. Dr. Güvenç ŞENSOY Arş. Gör. Dr. Salih ERDEN

Alan Editörleri / *Field Editors*

Dr. Öğr. Üyesi Metin GÜNDOĞDU
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KAYA ÜNAL
Dr. Öğr. Üyesi Yetkin KARAOĞLU
Arş. Gör. Dr. Güvenç ŞENSOY
Arş. Gör. Dr. Salih ERDEN
Arş. Gör. Dr. Emre ÇELİKER
Arş. Gör. Ahmet SAĞLAM
Arş. Gör. Adem GÖRMÜŞ
Arş. Gör. Ramazan ÖGTEM
Arş. Gör. Eyübcan YAVUZ
Arş. Gör. Nilüfer Nur USLU

Kitap Değerlendirme Editörü / *Book Review Editor*
Arş. Gör. Dr. Güvenç ŞENSOY

Yazım Editörü / *Text Editor*
Arş. Gör. Nedim AYDIN Ahmet Enes DUMAN Mehmet Zahit SEZER Ahmet Emin AKYÜZ

Dil Editörü / *Language Editor*
Arş. Gör. Muhammed ÇINAR Arş. Gör. Nilüfer Nur USLU Hasan Erkam ÇAKIR

Yayın Kurulu / *Editorial Board*

Prof. Dr. Seyfullah KARA
Prof. Dr. Hasan HACAK
Prof. Dr. Muhammet TARAKÇI
Prof. Dr. Hatice ARPAGUŞ
Prof. Dr. Hasan MEYDAN
Prof. Dr. Halil ALDEMİR
Doç. Dr. Hakan UĞUR
Doç. Dr. Fatma KIZIL
Doç. Dr. Mehmet BULGEN
Doç. Dr. Safiye KESGİN
Doç. Dr. Ercan ALKAN
Doç. Dr. Mehmet ÖZTURAN
Doç. Dr. Ali CANÇELİK
Dr. Öğr. Üyesi Batuhan Buğra AKARTEPE
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ŞENTEPE LOKMANOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Murat KAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Şeyma ÖZKAN

Danışma Kurulu / *Advisory Board*

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN	*İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Ali KÖSE	*Marmara Üniversitesi*
Prof. Dr. Bayram Ali ÇETİNKAYA	*İstanbul Üniversitesi*
Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ	*Uludağ Üniversitesi*
Prof. Dr. İsmail ÇALIŞKAN	*Ankara Üniversitesi*
Prof. Dr. Hasan MEYDAN	*Sakarya Üniversitesi*
Prof. Dr. Halil ALDEMİR	*Kilis 7 Aralık Üniversitesi*
Prof. Dr. Ömer ÇELİK	*Marmara Üniversitesi*
Prof. Dr. Ülfet GÖRGÜLÜ	*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*
Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞLU	*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi*
Prof. Dr. Mehmet ÜNAL AYBÜ	*İslami İlimler Fakültesi*
Prof. Dr. Harun ÖĞMÜŞ	*Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi*

Hakem Kurulu / *Referee Board*

Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, en az iki hakemin görev aldığı çift taraflı kör hakemlik sistemi kullanmaktadır. Hakem isimleri gizli tutulmakta ve yayımlanmamaktadır.

Journal of Theology Faculty of Bulent Ecevit Universty uses double-blind review fulfilled by at least two reviewers. Referee names are kept strictly confidential.

DİZİNLENME BİLGİLERİ / *ABSTRACTING AND INDEXING SERVICES*

TÜBİTAK ULAKBİM	**ULAKBİM TR DİZİN:** Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı **TURKISH NATIONAL DATABASE:** Social Science and Humanities Database (Kabul / *Accepted*: 01/01/2017)
EBSCO HOST	EBSCO (CEEAS): Central & Eastern European Academic Source (Kabul / Accepted: 18.11.2020)
ERIH PLUS	ERIH PLUS: The European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences (Kabul / Accepted: 26/01/2020)
Jisc	JICS: Sherpa Romeo (Kabul / Accepted: 04.08.2016)
SIB	SINDEXS: Scientific Indexing Services
ROAD	ROAD: Directory Of Open Access Scholarly Resources (Kabul / Accepted: 19.07.2020)
Academic Resource Index ResearchBib	RESEARCH BİB: Academic Reource Index (Kabul / Accepted: 04.09.2020)
EuroPub	EUROPUB: Directory Of Academic And Scientific Journals (Kabul / Accepted: 19.07.2020)
Scientific Journal Impact Factor TOGETHER WE REACH THE GOAL	SJIF: Scientific Journal Impact Factor (Kabul / Accepted: 23.09.2020)
BASE	BASE: Bielefeld Academic Search Engine (Kabul / Accepted: 19.07.2020)
ESJI Eurasian Scientific Journal Index www.ESJIndex.org	ESJI: Eurasion Scientific Journal Index (Kabul / Accepted: 04.09. 2020)
DRJI	DRJI: Directory of Research Journals Indexing (Kabul / Accepted: 15.09.2020)
INTERNATIONAL Scientific Indexing	ISI: International Scientific Indexing (Kabul / Accepted: 17.09.2020)
SOBIAD	SOBİAD: Sosyal Bilimler Atıf Dizini (Kabul / Accepted: 15/06/2014)

İÇİNDEKİLER / *CONTENTS*

Sayfa

Editörden / *From the Editor* **VII**

Araştırma Makaleleri / *Research Articles*

- Kazanımların Kazandırdıkları: Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersi Ortaöğretim Programı Kazanımlarının Bilişsel, Duyuşsal ve Devinişsel Alanlara Göre Değerlendirilmesi **1-27**
  Benefits of Attainment: Evaluation of Religious Culture and Moral Knowledge Course Secondary Education Program Objectives According to Cognitive, Affective and Psychomotor Domains
  Hasan Sabri ÇELİKTAŞ

- II. Meşrutiyet Dönemi Türkçe İslam Tarihi Metinlerine Dair Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi **29-61**
  An Annotated Bibliography of Turkish Islamic History Texts of the II. Constitutional Period
  Hasan YENİLMEZ

- İbn Haldûn'un Düşünce Dünyasında Tarihin Nedenselleştirilme Çabası Bağlamında Devletlerin İnkırazı Meselesi **63-90**
  The Problem of the Collapse of States in the Context of the Effort to Rationalize History in Ibn Khaldun's Thought World
  Yusuf ÖTENKAYA

- İslâm Hukukunda "Milkü'l-Menfaa Bilâ 'Ayn" Kavramıyla İfade Edilen Mülkiyet Türü **91-116**
  The Type of Ownership Expressed by the Concept of "Milkü'l-Menfaa Bilâ Ayn" in Islamic Law
  Recep ÖZDEMİR

- Yeni Dinî Hareketlerde Kadının Rolü: Bir Aktivist, Reformist ve Şair Olarak Kurretü'l-Ayn'ın Bahâîlikteki Yeri **117-136**
  The Role of Women in New Religious Movements: The Place of Qurratu'l-Ayn in Baha'i as an Activist, Reformist and Poet
  Yasin İPEK

- Sekülerleşme Tartışmaları Açısından Alevi-Sünni Evlilikleri **137-163**
  Alevi-Sunni Marriages in Terms of Secularization Debates
  Tahir KÜÇÜK

Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Theology Faculty of Bulent Ecevit University
ISSN: 2148-3728 e-ISSN: 2148-9750 BEUİFD, Haziran-June 2024, 11 (1): 117-136

Yeni Dinî Hareketlerde Kadının Rolü: Bir Aktivist, Reformist ve Şair Olarak Kurretü'l-Ayn'ın Bahâîlikteki Yeri

The Role of Women in New Religious Movements: The Place of Qurratu'l-Ayn in Baha'i as an Activist, Reformist and Poet

Yasin İPEK

Doç. Dr., Kayseri Üniversitesi Develi İslami İlimler Fakültesi Dinler Tarihi Ana Bilim Dalı
Assoc. Prof., Kayseri University Develi Islamic Sciences Faculty Department of History of Religions.
Kayseri, Türkiye
yasinipek@kayseri.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7178-6683

Makale Bilgisi / *Article Information*

Makale Türü / *Article Types* **:** Araştırma Makalesi / *Research Article*
Geliş Tarihi / *Received* **:** 23.02.2024
Kabul Tarihi / *Accepted* **:** 02.04.2024
Yayın Tarihi / *Published* **:** 15.06.2024
Yayın Sezonu / *Pub Date Season* **:** Haziran-*June*
Cilt / *Volume*: 11 • **Sayı / *Issue*:** 1 • **Sayfa / *Pages*:** 117-136

Atıf / *Cite as*
İpek, Yasin. Yeni Dinî Hareketlerde Kadının Rolü: Bir Aktivist, Reformist ve Şair Olarak Kurretü'l-Ayn'ın Bahâîlikteki Yeri. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (2024), 117-136.

Doi: 10.33460/beuifd.1442134

İntihal / *Plagiarism*
Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayın Hakkı / *Copyright*©
Yazarların dergide yayınlanan çalışmaları **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmakta ve telif hakları bu lisansın hükümlerine tabi olmaktadır.
*Authors publishing with the journal is licensed under the **CC BY-NC 4.0** and their copyright is subjected to the terms and conditions of this license.*

Öz: *İktisadî, siyasî, kültürel ve dinî çeşitli etmenlerin sebep olduğu birtakım sosyal olayların neticesinde toplumlar içerisinde aykırı ya da illegal olarak da adlandıran reformist gruplar ortaya çıkmıştır. Özellikle dinî temelli bu tür oluşumlar zaman içerisinde ana akım dinî gövdeden kopan yeni dinî yapıların ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır. 19. yy.'ın ortalarından itibaren dünya genelinde sayıları hızla artan bu oluşumlar Yeni Dinî Hareketler olarak adlandırılmaktadırlar. Böylesi grupların en belirgin özelliklerinden biri sıra dışı ve cesur olarak niteledikleri bir liderin önderliğinde bir araya gelmemeleridir. Kurretü'l-Ayn mahlaslı Kazvinli Fatma/ Ümmü Selma 'da bu aktivistlerden biridir. Kurretü'l-Ayn, Şiilerin beklediği kurtarıcı olduğu iddiasıyla ortaya çıkan Bâb'ın en hararetli savunucularından biridir. Daha sonraki süreçte ise "İslâm dininin hükümlerinin artık ömrünü tamamladığı" şeklindeki ifadesiyle Bahâîliğin önde gelen savunucularından biri olmuştur. Mensupları tarafından son ilâhî din, dinler tarihi uzmanları tarafındansa Yeni Dinî Hareket olarak kabul edilen Bahâîliğin kadına verdiği değerin anlaşılması açısından farklı bir konumda değerlendirilen Kurretü'l-Ayn'ın diğer bir vurgulanan yanı da edebî*

yönüdür. Ona ait olduğu iddia edilen şiirler vasıtasıyla hatırası ve fikirleri günümüzde de yaşatılmaya çalışılmaktadır. Hatta bu amaçla günümüzde faaliyetlerini devam ettiren Tahirih Justice Center (Tâhire Adalet Merkezi) adında bir sivil toplum kuruluşu dahi kurulmuştur. Kurretü'l-Ayn, Bahâîler tarafından; yaşadığı coğrafyada gördüğü eksiklik ve kusurları İslâm'a mal ederek birtakım arayışlara giren ve Bâbîlik- Bahâîlik gibi yeni inanışlarla dine yeni bir bakış kazandırma gayretleriyle bir reformist, toplumda ezilen ve dışlanan kadınların hakları korumak için giriştiği mücadele ile bir aktivist, inandığı fikirleri daha etkili şekilde insanlara duyurmak için dile getirdiği dizelerle bir şair olarak kabul edilmiştir. Bu çalışma, ülkemizde şu ana kadar az sayıda da olsa yapılmış olan çalışmaların aksine konuyu ön yargılardan uzak şekilde, dinler tarihinin objektiflik ilkesine bağlı kalarak, literatür taraması sonucunda elde edilen verilerle incelemeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Dinler Tarihi, Yeni Dinî Hareketler, Bâbîlik, Bahâîlik, Kurretü'l-Ayn.*

Abstract: *As a result of a number of social events caused by various economic, political, cultural and religious factors, reformist groups have emerged in societies, which are also called contrary or illegal. Especially such religious-based formations have led to the emergence of new religious structures that broke away from the main body over time. These formations, whose numbers have increased rapidly around the world since the mid-19th century, are called New Religious Movements. One of the most distinctive features of such groups is that they do not come together under the leadership of a leader whom they describe as extraordinary and brave. Qurratu'l-Ayn is one of the most fervent defenders of the Báb, which emerged with the claim that it is the Revelation that the Shiites have been waiting for. Fatima/Umm Salma is one of the most fervent defenders of the Báb, who came out with the claim that he was the manifestation that Shiites were waiting for. In the later period, he became one of the leading advocates of Bahá'u'lláh with his statement that "the decrees of the Islamic religion have now completed their life". The last divine religion by its members, the literary aspect of Qurratu'l-Ayn, which is considered a New Religious Movement by experts in the history of religions, can be evaluated in a different position in terms of understanding the value of Bahá'í, which is considered a New Religious Movement, is another emphasized. They are trying to keep his memory and ideas alive today through the Shiites who allegedly belong to him. Even a non-governmental organization named Tahirih Justice Center (Tahire Justice Center) has been established for this purpose, which continues its activities today. Qurratu'l-Ayn, by the Bahá'ís; he was accepted as a reformist who entered into some searches by attributing the shortcomings and flaws he saw in the geography where he lived to Islam and his efforts to gain a new view of the religion with new beliefs such as Bábism and Bahá'ísm, an activist with his struggle to protect the rights of oppressed and excluded women in society, a poet with his lines to make his believed ideas more effectively known to people. Unlike the existing studies that have been carried out in our country, even if they are few in number, we will try to examine the subject as expressed in the sources we obtained as a result of the literature review, away from our prejudices, adhering to the principle of objectivity in the history of religions.*

Keywords: *The History of Religions, New Religious Movements, Bábism, Bahá'ísm, Qurratu'l-Ayn.*

Extended Summary

Believing in and being attached to something is not among the essential needs of human material existence, but it is perhaps the first among the spiritual needs. This kind of belief and the practices that emerged afterwards led to the emergence of the phenomenon of religion, even if their names and contents are different. The classification of primitive tribal religions, national religions and universal religions made by those working in the field of history of religions has been given a different perspective by Muslim intellectuals as divine and non-divine or true and false religions. The great differences of opinion on religious issues that emerged in the Christian world in the sixteenth century and the resulting demands for religious reform led to the emergence of different religious groups that broke away from the main body towards the end of the eighteenth century. These formations, which were initially called sects or cults were called New Religious Movements from the middle of the nineteenth century onwards and began to take on a systematic structure. Women who do not find much place for themselves in other religious formations, or even who are allegedly in an incapacitated position in front of men, have started to take a more effective role in society with these new religious movements, and have even been put in a leading position. These religious structures, which claim to redefine the role of women in society by criticizing the way past and current religions look at women, have managed to rapidly increase both their area of spread and the number of believers in a short time. Baha'i, whose foundations were laid in the Iranian geography in the middle of the nineteenth century, is one of the examples of the Islamic origin of these new religious movements. The appearance of Mirza Ali Muhammad, nicknamed Bab, claiming to be the Savior whose arrival was expected by those belonging to the Shiite faith, is the beginning of Babism. The Bab, who gathered a large number of people around him in a short time, caused great unrest in the State of Qajar with his rhetoric and behavior. He was imprisoned after he persisted in his erroneous claims and his followers disturbed the peace of the society with the incidents they caused. Deprived of its leader, the members of this religious group began to look for new people to lead them. One of these pioneers was a woman named Qurratu'l-Ayn, whose real name was Fatima and who would later be known by many different nicknames. Fatima began to question the society and religion she belonged to with a fearless and critical perspective, and was subjected to great pressure and insults by her family and others in the society. Her courageous attitude attracted the attention of the Babis, among whom she had recently joined, and even their imprisoned leader, the Bab. Fatima, who was given the nickname Qurratu'l-Ayn by her teacher Sayyid Kazim, who guided her in religious matters, soon gained a respected position within the Babi community. During this period, she started an intensive activity for the liberation of her leader who was imprisoned in prison and to prevent the Babi community from being left unattended. Mirza Husayn Ali, nicknamed Bahá'u'lláh, whom she met during this period but never met face to face, and Mirza Husayn Ali, nicknamed Bahá'u'lláh, developed a deep affection for each other. Her words and actions, especially during a meeting in 1848 in a place called Bedesht, were a turning point in Fatima's life. Although she was ostracized by some of the Babis for her ideas that the Islamic Sharia had ended and that a new Sharia was

necessary, and even caused them to question their beliefs, she managed to attract the attention of many people, especially Baha'u'llah. Her reputation spread rapidly in Iran, which had a conservative social structure, and he also attracted the attention of state authorities. When she responded negatively to the demand that he renounce her ideas and behavior and declare it publicly, it was decided to keep her custody. As she did not back down and continued her activities even during this period, she was sentenced to death and killed. Qurat al-Ayn, who passed away at a young age, did and said many things on religious, political and cultural issues in this short period of time, which made him known not only in Iranian society but also in many different parts of the world. Even if not during her lifetime, in the period after her death, she tried to convey all her ideas to people with her innovative and different perspective on religious issues, with her ideas that women, who were ignored in society, should be given the value they deserve and should be equal to men, sometimes in a square, sometimes in an assembly, and sometimes with the poems she wrote against the practices that she thought were wrong in society and needed to be changed. Although many works have been written about her life, ideas and poems, especially in the West, there have not been many studies on Qurat al-'Ayn in our country. In these few studies, the subject has been approached ideologically and presented by some as an enemy of Islam, an unchaste woman, and by others as a brave person of cause who went to her death without blinking an eye for her beliefs and thoughts. In this study, we will try to convey the role of women in Baha'ism, which emerged as an Islamic-referenced form of belief within the New Religious Movements and claimed to be the last divine religion by its members, with the example of Qurratu'l-Ayn. Unlike the existing studies that have been conducted in our country so far, we will try to examine the subject as it is expressed in the sources we have obtained as a result of the literature review, away from our prejudices, adhering to the principle of objectivity, one of the most important methods of the history of religions.

Giriş

Yaratılmış ilk insanın eşi olarak tarih sahnesine çıkan kadın, zaman içerisinde anne, kız kardeş, teyze, hala, nine gibi birçok sıfat ile de anılmıştır. Akrabalık bağları içerisindeki bu konumlandırmalara ek olarak toplumsal yaşam içerisinde de kimi zaman erkeğin paydaşı kimi zaman da rakibi olarak rol almıştır. Taşıdığı bu vasıfları sebebiyle insanlık için olmazsa olmaz bir statüye sahip olan kadın, az ya da çok, tüm inanç sistemleri ve kültürler içerisinde yer bulmuştur.

Tarihî süreçte her toplum içerisinde din ile geleneğin birbiriyle iç içe geçmiş olmasının ya da karıştırılmasının neticesinde kadın hak ettiği yeri ve değeri bir türlü bulamamıştır.

Söylem noktasında kadın her ne kadar erkek ile eşitmiş gibi görünmüş ya da bu şekilde lanse edilmeye çalışılmışsa da erkek egemenliğinin hâkim olduğu dünyada bu anlayış oldukça sınırlı bir yere sahip olmuştur. Daha ilginç ve acı olan tarafı ise bu anlayış dönüşmüş ve mensubu olunan din, buna referans olarak

gösterilmeye çalışılmış ve kadının saygınlığı erkeğe olan itaati ile ölçülmeye çalışılmıştır. Bunun en temel sebebi de geleneğin dinmiş gibi algılanmış ya da gösterilmeye çalışılmış olmasıdır.[1]

Özellikle günümüzde çağdaşlık ve kadın hakları dendiğinde akla ilk gelen Batı kültürünün mâzisine bakıldığında bu konuyla alakalı pek de parlak bir tablo ile karşılaşılmamaktadır. Örneğin Eski Yunan, Roma ve Helenistik gelenekte kadınlar köleler ile denk görülmüşlerdir. Onların asli vazifelerine dair genel kanı ise erkeğin cinsel ihtiyaçlarını karşılamak ve erkek çocuk doğurmak şeklinde olmuştur.[2] Kadın hakkında Batı'daki bu olumsuz algıya Doğu'da da rastlanmaktadır. Örneğin Eski Hint geleneğinde kadın; cahil, ahlâksız ve bayağı olarak görülmüş[3], Çin kökenli dinlerin ana unsuru kabul edebileceğimiz Yin ve Yang prensibinde de dişiliğin sembolü olarak kabul edilen Yin, kötülük ve karanlıkla özdeşleştirilmiştir[4].

Kadim kültürlerden sonra Semavî dinlerin ilahi dinlerin de kadına bakışlarına kısaca değinilecek olursa, özellikle Yahudilik ve Hıristiyanlıkta, Greko Romen ve Hellenistik geleneğin etkisiyle kadın geri planda kalmıştır.[5]

Yahudilikte kadın, toplum içerisinde kendi kimliğine göre değil de erkeğe göre konumlandırılmıştır. İyi bir eş veya iyi bir evlat olarak kabul edilene dek değer verilemeyen kadın özellikle erkek çocuk doğurmasından sonra özel bir statüye sahip olmaktadır. Bir Yahudi için soyunun devamını sağlayacak erkek evlat sahibi olmanın verdiği toplumsal statüden kadında nasibini almıştır.[6]

İlk dönem Hıristiyanların kadınlar hakkındaki yaklaşımları Yahudi anlayışının aksine daha müsbet ise de ilerleyen dönemlerde onlarda da Yahudi geleneğinin ve Roma- Helen kültürünün etkisiyle durum tersine dönmüştür.[7] Örneğin Eski bir Yahudi iken zaman içerisinde bugünkü Hıristiyanlığın kurucusu ve en büyük misyoneri haline gelen Pavlus da hem eski inancının hem de yaşadığı coğrafyada hâkim medeniyet olan Roma kültürünün kadına bakış tarzından fazlasıyla etkilenmiştir. Farklı yerlere yazmış olduğu mektuplardan biri olan I. Krotintliler'de kadınları, toplum içerisinde geri planda yer alan, izinsiz konuşamayan, kocalarına tam bir itaatle bağlı kalıp yaşamlarını onların direktifleri doğrultusunda yürütmeleri gereken insanlar olarak ifade etmiştir.[8] Bu durum Hıristiyanlığın rasyonalist kesimi olarak kendilerini ifade eden Protestanlar

1 Ria Kloppenborg- Wouter J. Hanegraaff, *Female Stereotypes in Religious Traditions* (NewYork: Brill, 1995), VII; Georgina Wayleni, "Analyzing Women in the Politics of the ThirdWorld", *Women and Politics in the Third World*, ed. Haleh Afshar (London: Routledge,1996), 8; Bayraktar Bayraklı, *Kadın, Sevgi ve Temel Haklar* (İstanbul: Bayraklı, 2007), 54.
2 Musa Kaval, "İlahi Dinlerde Kadın'ın Kıymet Problemi", *Akademik Bakış Dergisi* 55, (Mayıs- Haziran 2016), 308.
3 Özlem Uluç, *Yeni Dini Hareketler* (İstanbul: Yarın, 2012), 182.
4 Ali Rafet Özkan, "Socia et Femina: Hıristiyanlıkta Kadının Sosyal Statüsü", *Toplum Din Kadın*, ed. Emine Öztürk (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2022), 48.
5 Annemarie Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş* (İstanbul: Kırkambar, 1999), 159.
6 Ronald De Vaux, *Yahudilikte Aile*, çev. Ahmet Güç (Bursa: Arasta, 2003), 8.
7 Kaval, "İlahi Dinlerde Kadın'ın Kıymet Problemi", *Akademik Bakış Dergisi*, 320.
8 *Kitabı Mukaddes* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001), 1Ko.14:34-35.

tarafından da sürdürülmüştür. Hatta kaynaklarda bu hareketin öncü ismi Martin Luther gibi birçok kilise önderinin eşlerine karşı şiddet uyguladıklarından dahi bahsedilmektedir.[9] Zaman içerisinde Hıristiyanlıkta kadınlar hakkında genel görüş, Hz. İsa'nın annesi Meryem dışındaki tüm kadınların erkekleri aldatmaya meyilli ahlâksız insanlar oldukları şeklinde evrilmiştir.[10]

Müslüman toplumunun kadınlara bakış açısına gelindiğinde ise; İslâmiyet'in ilk ortaya çıktığı Arap coğrafyası ve medeniyetinde neredeyse yok sayılan hatta varlığı bir utanç vesilesi olarak görülen kadın, Hz. Muhammed'in getirdiği mesajın insanlara ulaşmasıyla birlikte toplumda bir kimlik kazanmış ve Allah katında erkek ile birbirine denk kılınmış[11] hatta analık sıfatı ile neredeyse erkekten dahi üstün bir konuma sahip olmuştur. Bunun yanı sıra İslâm toplumu içerisinde kadını, Allah'ın koyduğu yasağı ihlal eden, insanoğlunun günahkârlığının ilk örneği ve fitneci olarak gören bir anlayış da mevcuttur.[12]

Sayıları binlerle ifade edilen ve milyonlarca mensubu olan Yeni Dini Hareketler (YDH) içerisinde kadın konusuyla alakalı yurtdışında birtakım çalışmalar yapılmışsa da ülkemizde Süleyman Turan tarafından kaleme alınan "Yeni Dinî Hareketlerde Kadın" başlıklı makale dışında neredeyse müstakil hiçbir çalışma yapılmamıştır. YDH'in en dikkat çekici örneklerinden biri olan ve ülkemizde de çok sayıda inananı bulunan Bahâîliğe mensup olanlar tarafından özel bir konuma sahip olan Kurretü'l-Ayn'ın hayatı, fikirleri ve şiirleriyle ilgili çok sayıda eser Batı'da kaleme alınmışsa da ülkemizde onunla ile ilgili yapılan çalışmaların sayısı sınırlıdır. Bu yapılan çalışmalarda ise konuya ideolojik yönden yaklaşılmış ve kimileri tarafından İslâm düşmanı, iffetsiz bir kadın kimleri tarafındansa inancı ve düşünceleri uğruna gözünü kırpmadan ölüme giden cesur bir dava insanı olarak takdim edilmiştir. Bu çalışma ile YDL içerisinde İslâmî referanslı bir inanç şekli olarak ortaya çıkan ve mensuplarınca son ilahi din olduğu iddia edilen Bahâîliğin kadına bakışı nasıl olduğu ortaya konulmaya çalışılmış ve kadının rolü Kurretü'l-Ayn örneği ile aktarılmaya çalışılmıştır. Dinler Tarihi ve İslâm Mezhepleri Tarihi alanlarının önemli konularından biri olan Bahâîliğin temel şahsiyetlerinden Kurretü'l-Ayn hakkında ilgili alanların literatürlerindeki eksikliğin giderilmesine de katkı sunulması amaçlanmıştır.

1. YDH'lerde Kadına Yüklenen Rol

Geleneksel inanış ve kültürlerde hak ettiği yeri bulamadığını düşünen kadınlar kendilerini daha rahat ifade edeceklerini ve sistem içerisinde daha iyi bir statüde konumlandırılabileceklerine inandıkları Yeni Dinî Hareketler, onlar

9 Preserved Smith, *The Life and Letters of Martin Luther* (Boston and New York: The University Press Cambridge, 1914), 162.
10 Nusret Karabiber, *Medeniyetlerde Kadın ve Evlilik* (İstanbul: Yöntem Yayınları, 2000), 16.
11 *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, çev. Komisyon (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), el- A'râf 7/189; el- Nahl 16/97.
12 Salih Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerimde Kadın", ***İslâmi Araştırmalar*** 5/4 (1991), 262.

için ilgi çekici bir konuma gelmiştir. Mensubu olunan inançtan kaynaklı dinî referansların erkeği yüceltip kadını yok saydığı algısı ise buralara olan ilgiyi bir yönelişe dönüştürmüştür.

YDH'de kadınların yoğunluğu ile ilgili birçok çalışma yapılmışsa da sonuca dair net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Rodney Stark ve William Bainbridge gibi araştırmacılar bu hareketlerdeki kadın sayısının erkeklere nispeten ağırlıkta olduğunu ifade etmektelerse[13] de bu oranın yarı yarıya hatta tam tersine erkeklerin çoğunlukta olduğunu iddia eden araştırmacılar da mevcuttur.[14] Bu sebeple YDH'lere karşı kadınların ilgi duydukları rahatlıkla ifade edilebilmekteyse de buna dair net istatistikî veri mevcut değildir. Zaten sayıları binlerle ifade edilen, her biri çok farklı kitlelere hitap eden ve birçoğu kapalı grup olma özelliği taşıyan YDH'lerin cemaat yapılarıyla alakalı genel- geçer bir bilginin olması da bilimsel açıdan pek mümkün gözükmemektedir.

YDH'ler içerisinde kadının konumlandırılmasına göre basit bir tasnif yapılacak olursa, kadının kurucu ya da lider statüsünde olduğu, kadının hareketin merkezinde yer aldığı, kadını kullanan ya da sadece cinsel bir obje gibi gören ve kadını dışlayan Yeni Dinî Hareketlerin varlığından bahsedebiliriz.

YDH'ler genelinde karakteristik bir özellik olarak karizmatik liderlik kavramı dendiğinde erkekler akla gelmekteyse de kadının kurucu ya da lider statüsünde olduğu YDH'lere dair birçok örnek mevcuttur. Bunlara örnek olarak: Universelles Leben Hareketi'nin kurucusu Gabriele Wittek,[15] Spiritüalizm Hareketi'nin kurucuları Kate Fox ve Margaret Fox, Yedinci Gün Adventistleri Hareketi içerisinde Ellen White, Christian Science Hareketi'nin kurucusu Mary Baker Eddy, Teosofi Hareketi'nin kurucularından Helena Blavatsky, Church Universal and Triumphant (CUT) Hareketi içerisinde Elizabeth Clare, Branch Davidian Hareketi içerisinde Lois Roden, Siddha Yoga Hareketi içerisinde Gurumayi Chidvilasananda**,** Sahaja Yoga Hareketi'nin kurucusu Shri Mataji Nirmala Devi, liderlerinin çoğu kadınlardan oluşan Neo-Pagan Hareketi'nin önde gelenlerinden Dianic Wicca, bekarlığın esas olduğu ve cinselliğin bir ihtiyaç olmadığını savunan Shaker Hareketi'nin kurucusu Ann Lee örnek olarak verilebilmektir.[16]

Kurucusunun ya da liderinin kadın olduğu bu türden YDH'ler, kadınların toplum içerisinde daha etkin yer almalarında, iş hayatından siyasete kadar

13 Turan, "Yeni Dini Hareketlerde Kadın", 126.

14 Süleyman Turan- Emine Battal, "Yeni Dini Hareketlerin Aile Yapıları Üzerindeki Etkileri", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2015), 137.

15 Ali Rafet Özkan, *Kıyamet Tarikatları Yeni Dini Hareketler* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2023), 148.

16 Turan, "Yeni Dini Hareketlerde Kadın", 131-132; Uluç, *Yeni Dini Hareketler*, 177; Elizabeth Puttick, "Women in New Religious Movements", *Cults and New Religious Movements*, ed. Lorne L. Dawson (New Jersey: Blackwell Publishing, 2003), 232; Mehmet Ali Kirman, *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi* (Ankara: Birleşik Yayınevi, 2010), 84; Mary Farrell Bednarowski, "Outside the Mainstream: Women's Religion and Women Religious Leaders in Nineteenth-Century America", *Journal of the American Academy of Religion* XLVIII/2 (June 1980), 209; Sarah Mugs Pike, "Gender in New Religions", *Teaching New Religious Movements*, ed. David G. Bromley (Oxford: Oxford University Press, 2007), 220.

birçok sahada boy göstermelerine kısacası kadın hakları konusunda gelişmeler yaşanmasına büyük katkılar sunmuşlardır.

Kadının toplum içerisinde hak ettiği yerde olmadığını iddia eden ve feminist söylemleriyle ön plana çıkıp kadın hâkimiyetine dayalı bir toplum arzulayan Brahma Kumaris World Spritual University (BKWSU) hareketi, kadının hareketin merkezinde yer aldığı YDH'lerin ilk akla gelenlerindendir.[17]

Kadın kimliğinin önemli bir rol oynadığı yukarıdaki gibi YDH'lerin yanında kadını önemsiz sayan, onu sanki bir nesneymiş gibi gören hatta onu tüm kötülüklerin müsebbibi olarak kabul eden hareketlerde mevcuttur.

Dinî ve beşerî hayatta ciddi yer verilmeyen ve erkeklerin iffetlerini korumalarındaki en büyük sorun olarak kabul edilen kadınların tapınaklara hapsedildikleri, bedenlerinin nerdeyse tamamının örtüyle kapatıldığı ve her zaman erkeklerin gerisinde bırakıldığı Hare Krishna Hareketi,[18] kadını dışlayan YDH'lere örnek olarak verilebilmektedir. Buna ek olarak belli bir amaca ulaşmak için kadını kullanan ya da onu sadece cinsel ihtiyaçları karşılayan bir obje gibi gören YDH'ler vardır. Misyonerlik faaliyetlerinde kadınların özel bir fonksiyona sahip olduğunu düşündüğünden dolayı bu vazifeyi yapmaları için kadınları da ön plana çıkaran Mormon Hareketi, erkek müritlerin sadakatlerini ve teslimiyetlerini ölçmek için kadının cinsel bir obje gibi kullanıldığı Branch Davidians Hareketi, dinî oluşumlarına girmeyi düşünen insanlar için Love Bombing (Sevgi Bombardımanı) adını verdiği yöntemle kadının cinselliğini bir ikna unsuru olarak gören ya da seks işçisi olarak kullanan Moon Hareketi ve Flirty Fishing (Flörtle Balık Avı) yöntemi ile yeni müritler bulan The Children of God Hareketi, kadını sadece cinsel arzuları gidermeye yarayan obje olarak gören Satanizm Hareketi, kadınların tarikat üyesi erkeklerin bir nevi ortak malı olarak görüldüğü Peoples Temple Hareketi[19], kadınların mânevî yönden erkeklerden daha üstün olduklarını savunan ve bu sebeple hareket içerisinde idarecilerin büyük çoğunluğunu (%80'i) kadınlardan seçen fakat aynı zamanda güzel kadın müritlerin liderin her türlü ihtiyacını karşılamak için gönüllü hizmetkârları olduğu Rajneesh ya da daha bilinen adıyla OSHO Hareketi[20] YDH'ler arasında bu duruma örnek olarak verilebilmektedir.

Bunların genelinde her ne kadar kadın, dinî ve sosyal hayatta ön plana çıkarılıyor gibi görünse de bu hareketlerde dikkat çeken husus, bu dinî oluşumlara

17 Özkan, *Kıyamet Tarikatları. Yeni Dini Hareketler*, 144; Julia Day Howell, "Gender Role Experimentation in New Religious Movements: Clarification of the Brahma Kumari Case", *Journal for the Scientific Study of Religion* 37/3 (1998), 457.

18 Pike, "Gender in New Religions", 221.

19 Turan, "Yeni Dini Hareketlerde Kadın", 142; Özkan, *Kıyamet Tarikatları. Yeni Dini Hareketler*, 171; Süleyman Turan - Sema Nur Uzun, "Yeni Dini Hareketlerin Taraftar Kazanma Yöntemleri", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 18/3 (Aralık 2018), 140,150,156; Süleyman Turan, "Bedenin Din Namına İstismarı: Tanrı'nın (Yaramaz) Çocukları ve Flörtle Balık Avlama", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/1 (Mart 2019), 9-10; Yasin İpek, *Yeni Bir Dini Hareket Olarak Satanizm ve Türkiye'de Satanistler* (Kayseri: Kimlik, 2021), 162-163.

20 Özkan, *Kıyamet Tarikatları. Yeni Dini Hareketler*, 57; Uluç, *Yeni Dini Hareketler*, 182; Puttick, "Women in New Religious Movements", 232.

dair söylemlerinin aksine kadını inanç kılıfı altında cinsel bir obje olarak görmeleri ve istismar etmeleridir.

2. Bir YDH Olarak Bahâîlik ve Kurretü'l-Ayn

20. yy.'ın ortalarından sonlarına kadar Avrupa ve Amerika'daki mevcut YDH'lerin sayısının 1000 civarında olduğu[21] ve bu rakamın 21. yy.'dan itibaren ciddi bir ivme kazanarak sadece Avrupa'da dahi 20.000'i geçtiği ifade edilmektedir.[22] YDH'lerin sayısındaki bu ani artış aynı zamanda hızlı bir yayılmayı da beraberinde getirmiş ve başta Amerika ile Avrupa olmak üzere Avustralya, Afrika, Hindistan, Asya gibi dünyanın neredeyse her bölgesinde bu oluşumlara rastlanır olmuştur.[23]

İlk defa Harold William Turner tarafından kullanılan YDH'ler kavramı yerine zamanla Yeni Dinler, Yeni Çağ Dinleri, Yeni Dinî Akımlar, Yeni Dindarlık Biçimleri, Gençlik Dinleri, Milenyum Hareketleri, Sekt, Kült, Yıkıcı Kültler, Zararlı Örgütler, Kıyamet Tarikatları ve kadınları ön plana çıkardıkları için Kadın Dinleri[24] gibi farklı adlarda kullanılmıştır. Yeni Dinî Hareketler genellikle iki ana köke dayandırılmaktadır. Bu köklerden biri Hıristiyanlık ve İslâmiyet gibi semavi dinler, diğeri de Hinduizm ve Budizm gibi Uzak Doğu dinleridir. Hıristiyanlık kökenli olarak ortaya çıkan YDH'ler Satanizm, Yehova Şahitleri, New Age, Teosofi, Moonculuk, Scientology, Krişnacılık, Osho, Reiki, Children of God'ı; İslâmiyet kökenli olarak ortaya çıkan YDH'lere de Bahâîlik ve Kadiyaniliği örnek olarak verebiliriz. Başta Hinduzim ve Budizm olmak üzere Uzak Doğu kökenli olarak ortaya çıkan YDH'lerden ilk akla gelenler ise Divine Light, Mission, Brahma Kumaris ve Osmo'dur.[25]

Binlerle ifade edilecek kadar çok sayıda olan YDH arasından bazıları gerek faaliyetleri gerekse bu faaliyet alanları açısından bizler için daha dikkat çekicidirler. Kurretü'l-Ayn mahlaslı Fatma'nın mensubu olduğu Bahâîlik inancı hem İslam anlayışından türemiş olması hem de ortaya çıktığı ve ilk yayıldığı bölgelerin Türklerin hakimiyetindeki bölgeler olması sebebiyle ayrı bir öneme sahiptir. Temelleri Bâb Mirza Ali Muhammed tarafından atılan Bâbîliğe dayanan ve günümüzde 5 milyon civarında nüfuslarıyla 200'den fazla ülkede faaliyet gösteren Bahâîler, kendilerinin hem Allah'ın gönderdiği son ilahi din hem de dünyada en hızlı yayılan din olduklarını iddia etmektedirler.[26]

21 Vejdi Bilgin, "Batıda Ortaya Çıkmış Yeni Dinî Hareketler", *Din Sosyolojisi,* ed. Talip Küçükcan (Eskişehir: Açıköğretim Yayınları, 2010), 195.
22 Ali Köse, *Milenyum Tarikatları* (İstanbul: Truva, 2006), 17; Elieen Barker, "New Religious Movements Their Incidence and Significance", *in New Religious Movements: Challenge and Response*, ed. Bryan Wilson (New York: Routledge, 2001), 16.
23 Mehmet Ali Kirman, "Yeni Dinî Hareketleri Tanımlama Problemi ve Tipolojik Yaklaşımlar", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4 (2003), 32.
24 Turan, "Yeni Dini Hareketlerde Kadın", 126.
25 İpek, *Yeni Bir Dini Hareket Olarak Satanizm ve Türkiye'de Satanistler*, 2-3.
26 Yasin İpek, *Yeni Bir Dini Hareket Olarak Bahaililk ve Türkiye'de Bahailer* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2020), 28,215.

2.1. Bâbîlik ve Bahâîlik

Bahâîliğin temelleri, Kaçar Türk Hânedanlığının hâkim olduğu İran coğrafyasında Mirza Ali Muhammed'in Şii İslâm anlayışında gelmesi beklenen Kurtarıcıya Açılan Kapı (Bâb) olduğu iddiasıyla 1844'te Şiraz'da ortaya çıkmasıyla atılmıştır.[27]

Gerek sıra dışı söylemleri gerekse müritlerinin toplum düzenini bozacak türden faaliyetlerinden dolayı Kaçar yönetimini rahatsız eden Bâb Ali Muhammed tutuklanmıştır. Onun özgürlüğüne nasıl kavuşturulacağı ve bu hareketinin akıbeti hususlarını görüşmek üzere 1848'de Bedeşt'te bir konferans düzenlenmiştir.[28] Kurretü'l-Ayn'ın da aralarında olduğu Bâb'ın önde gelen müritlerinin oluşturduğu Hurûfu Hayy (Diri Harfler) adı verilen 18 kişilik topluluğun katılımcı olarak yer aldığı ve onları perde arkasından idare eden Mirza Hüseyin Ali'nin girişimleriyle düzenlenen bu konferans neticesinde İslâm dininin hükümlerinin artık geçersiz olduğu açıklanmıştır. Artık Bâbîlik, İslâmiyet'ten ayrı bir inanç olarak ilan edilmiş ve Mirza Hüseyin Ali'de Baha lakabını almıştır.[29]

Bâb, Tebriz'deki Muhakeme Meclisinde yapılan yargılamanın ardından söylemlerinden vazgeçmediği ve taraftarlarının çıkardığı isyanları teşvik ettiği için idam edilmiştir.[30] Onun ölümünden sonra baş gösteren liderlik mücadelesinden galip çıkan Mirza Hüseyin Ali kendisini Bâb'ın vekili ve Bâbî toplumun reisi olarak ilan etmiştir.[31]

Liderliğinin ilk zamanlarında özellikle kardeşi Subhi Ezel Mirza Yahya ile yoğun bir iktidar mücadelesi yaşayan Mirza Hüseyin Ali'de aynen Bâb'da olduğu gibi sıra dışı söylemleri ve taraftarlarının toplumsal düzeni bozucu şiddet eylemlerinden dolayı tutuklanmıştır. Fakat İngiliz ve Rus büyükelçilerinin devreye girmesiyle hapis kararı Osmanlı toprağı olan Bağdat'a sürgüne dönüştürülmüştür.[32] Bu dönemde vahiy almaya başladığını iddia eden Mirza Hüseyin Ali, 21 Nisan 1863'te Bağdat'a bağlı Necibiye/ Rızvan (Cennet) Bahçesi denen yerde Men Yuzhirullah (Beklenen Kurtarıcı) olarak Allah tarafından görevlendirildiğini ilan etmiştir.[33]

Buradaki faaliyetleriyle Bağdat halkını huzursuz ettiği gibi aynı zamanda Osmanlı ve Kaçar yönetimini de rahatsız eden Mirza Hüseyin Ali ve taraftarları Osmanlı idaresi tarafından önce İstanbul'a ardından da Edirne'ye sürgün edilmişlerdir.[34]

27 Adip Taherzadeh, *Hz. Bahaullah'ın Zuhuru* I, çev. Süreyya Güler (İstanbul: Kazancı Matbaacılık, 1995), 5.
28 Şevki Efendi, *Bahâî Dininin I. Yüzyılı*, çev. Suna Bozkır (İstanbul: Baha, 1995), 33.
29 İpek, *Yeni Bir Dini Hareket Olarak Bahailik ve Türkiye'de Bahailer*, 84-86.
30 Türkiye Bahâî Toplumu, *Bahâî Dini; Tarihi, Öğretileri ve Toplumsal Çalışmaları* (İstanbul: Bahâî Eserleri Basım Dağıtım, 2016), 17.
31 Şevki Efendi, *Bahâî Dininin I. Yüzyılı*, 94.
32 Raymond Furon, ***İran***, çev. Galib Kemali Söylemezoğlu (İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1943), 156.
33 Neyir Özşuca, *Bahâî Tarihi Özeti* (İstanbul: Özdemir Basımevi, 1987), 59.
34 Şevki Efendi, *Bahâî Dininin I. Yüzyılı*, 165; Süleyman Özkaya, *Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Bahâîlik Hareketi* (İzmir: Akademi Kitabevi, 2000), 48.

Edirne'de ikamet ettiği dönemde kendisi için Bahâullah lakabını kullanmaya başlayan Mirza Hüseyin Ali, gizli tebliğ döneminin sona erdiğini ilan ederek 21 Mart 1868'de Emir'i[35] açıktan ilan etmiştir.[36] Onun bu son hamlesi ve taraftarlarının sebep oldukları karışıklıklardan fazlasıyla rahatsız olan Osmanlı idaresi Bahâullah'ı kendisine tabii olanlarla beraber Akka'ya sürgün etmiştir.[37]

1892'de Akka'da vefat eden Bahâullah'tan sonra Bahâî toplumu sırasıyla; oğlu Abdulbaha Abbas Efendi, Abdulbaha'nın torunu Emir'in Velisi lakabıyla anılan Şevki Efendi, yirmi yedi kişiden oluşan ve Emir'in Elleri denen Uluslararası Bahâî Konseyi ve 1963'te Hayfa/ İsrail'de kurulup dokuz kişilik özel bir topluluk tarafından yönetilen Yüce Adalet Evi aracılığıyla sevk ve idare edilmiştir.[38]

Bahâîlik inancına mensup olanlar, YDH olarak adlandırılan bu dinî oluşumu, Allah'ın insanlığa gönderdiği son ilâhî din olarak kabul etmektedirler. Bâb Mirza Ali Muhammed tarafından ilk temellerinin atıldığı 1844'ten günümüze kadar yaklaşık 170 yılda hızlı bir gelişim süreci yaşayan Bâbî- Bahâî inancı insanlık tarihi açısından uzun sayılamayacak bir süreçte dünyanın birçok bölgesine kadar yayılmış, kurumsallaşmasını tamamlamış ve yaklaşık 7 milyon inanan sayısına ulaşmıştır. Bu hızlı gelişimin muhakkak ki en önemli figürü Bahaullah Mirza Hüseyin Ali'dir. Çalışmamızın konusu olan Kurretü'l-Ayn namıyla meşhur Fatma ise gerek Bâbî- Bahâî hareketinin teşekkülünde gerekse kadın hakları konusundaki söylem ve fiilleriyle dikkat çekmekle birlikte o dönemin en önemli kadınlar figürlerinden biri olarak görülmektedir.

2.2. Bahâîlikte Örnek Kadın Figürü: Kurretü'l-Ayn

Bâbî ve Bahâî tarihinin en önemli isimlerinden biri olan Kurretü'l-Ayn, 1820'li yıllarda Kazvin/ İran'da dünyaya gelmiştir. Babası dönemin saygın din adamlarından biri olarak kabul edilen Molla Salih'tir. Yine bir din adamı olan amcasının oğlu olan Molla Muhammed ile küçük yaşlarda evlendirilmiş ve bu evlilikten ikisi erkek biri kız olmak üzere toplam üç çocuğu olmuştur.[39]

Asıl ismi Fatma (Fatima) Baraghani olup, özellikle annesinin peygamberin kızına olan saygısından dolayı, aile ve yakın çevresinde Fatma yerine Ümmü Selma künyesiyle bilinmektedir.[40] Fakat zaman içerisinde yaşanan olaylardan dolayı farklı sıfatlarla anılmış ve meşhur olmuştur. Güzelliğinden dolayı hocası Seyyit Kazım ona gözlerin tesellisi anlamında Kurretü'l-Ayn, Bahâullah ise Bedeşt toplantısındaki cesur söylem ve samimi davranışlarından dolayı Tâhire demiştir. Ayrıca alımlı oluşundan dolayı Nokta-yı Câzibe, sohbet ve tavırlarıyla insanları

35 Emir: Bahâîlik inanç esaslarına dair Bahâullah'a Allah tarafından bildirildiğine inanılan hükümler.
36 Ethem Ruhi Fığlalı, *Babilik ve Bahâîlik* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994), 54.
37 Şevki Efendi, *Bahâî Dininin I. Yüzyılı*, 193.
38 Neyir Özşuca, *Bahâî Dininde Şer'i Hükümler ve İzahları* (Bursa: Sebat Matbaası, 1984), 59.
39 Meserret Diriöz, *Tahire* (Ankara: Kadıköy Matbaacılık, 1998), 8; Mehmet Marufi, *Tahire* (İstanbul: Kazancı Matbaacılık, 2000), 130; Samaneh Asgari, "Ortadoğu'da Radikal Bir Kadın Portresi: Tahire Qurrat Al-Ayn ve İran Hükümet'inden Beklentileri", *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2020), 191.
40 Nicole Hosseini, *Hz. Tahereh* (Thornhil/Canada: Baha'i Community of Canada, 2000), 27.

mutlu ettiği için Ferahu'l-Fuâd, altına benzetilen sarı saçlarından dolayı Zerrin Taç, erdemli oluşundan dolayı Zekiyye gibi lakaplar da verilmiştir.[41]

Fatma, gençlik dönemlerinde okuduğu Ahmet Ahsâî'nin eserlerinden dolayı Şeyhîlik Tarikatına ilgi duymuştur. Ahsâî'den sonrada tarikatın başına geçen Kâzım Reşdî ile uzun süre mektuplaşmıştır. Bu esnada önde gelen Bâbîlerden ve Bâb'ın ilk öğrencilerden biri olan Molla Kazvînî ile tanışmıştır. Onun Bâb ve Bâbîlik hakkında anlattıklarından çok etkilenmiş ve gördüğü bir rüyanın tesiriyle Bâbî olmaya karar vermiştir. O günden sonra Bâb'ın en hararetli taraftarlarından biri olmuştur. Bâb'a olan aşırı muhabbetine rağmen o hapiste olduğu için hiçbir zaman onunla karşılaşamamış, sadece ona yazdığı mektuplar ile irtibat kurabilmiştir. Mektuplardan birinde kullandığı: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim, diye sormuyorsun? Sor da 'Evet, evet sen bizim Rabbimizsin' diyelim." demiş ve onun bu sorusundan etkilenen Bâb, onun Hurûfu Hayy'ın on yedinci üyesi olduğunun ilan etmiştir. Böylece Fatma, Hurûfu Hayy şeklinde ifade edilen on sekiz kişilik Bâbî idarecilerin arasına girmiştir.[42]

Bâb'ı ilahlaştırırcasına ona bağlanması ve sıra dışı söylemleri ailesi başta olmak üzere içinde yaşadığı toplum tarafından da büyük tepki ile karşılanmıştır. Akrabalarının fiilî müdahaleye varan tepkilerine rağmen geri adım atmamıştır. Hatta Bâbîlerden koparmak için eşi onu babasının evine hapsetmiştir. Bu durumu haber alan Bahâullah, onun gizlice Tahran'a kaçırılmasını sağlamışsa da ailesinin tepkisinden çekinen Fatma, Kazvin'deki evine geri dönmüştür.[43]

O, Bâb'ın Bahâullah'ın gelişinin habercisi ve müjdeleyicisi olduğuna dair yazdığı kasideler ile Emri insanlara tanıtma ve yayma çalışmalarına devam etmiştir. Hatta bu arada Muharrem matemi için gittiği Kerbela'da Hz. Hüseyin'in şehadeti anısına düzenlenen merasime katılmak yerine bir nevi ona alternatifi olacak şekilde Bâb'ın doğum gününü kutlamıştı. Bununla da yetinmeyip bölgedeki gayrimüslimler ile irtibata geçerek onları da Emir ile tanıştırmaya çalışmıştır.[44]

Özellikle 1848 Haziran'ında Bedeşt'te yapılan toplantı Kurretü'l-Ayn'ın hayatındaki en önemli dönüm noktası olmuştur. Hapiste olan Bâb'ı tutsaklıktan kurtarmak ve Bâbîlerin akıbeti hakkında istişare yapmak için Hurûfu Hayy adı verilen 18 kişinin önderliğinde toplam 81 Bâbî'nin katılımıyla yapılan bu toplantıya[45] Bahâullah Mirza Hüseyin katılmamasına rağmen gönderdiği mektuplar ile perde arkasından da olsa bu organizasyondaki en aktif kişi olmuştur. Bahâullah toplantı öncesinde Bedeşt'te üç ev kiralamıştır. Bunlardan biri kendisi,

41 Şevki Efendi, *Bahâî Dininin I. Yüzyılı*, 6,27,34; Muhammed Zerendi, *Nebil Tarihi*, çev. Minu Derahşan Sabet (İstanbul: Baha Basım Dağıtım, 2001), 18; Lowell Johnson, *Kuddus*, çev. Kerem Onat (İstanbul: Baha Basım Dağıtım, 1998), 59; Diriöz, *Tahire*, 6-9.

42 Diriöz, *Tahire*, 11; Marufi, *Tahire*, 42.

43 Adip Taherzadeh, *Hz. Bahaullah'ın Zuhuru* II, çev. Süreyya Güler (İstanbul: Kazancı Matbaacılık, 1998), 60; Zerendi, *Nebil Tarihi*, 69-70; Diriöz, *Tahire*, 21,24; Marufi, *Tahire*, 53.

44 Şevki Efendi, *Bahâî Dininin I. Yüzyılı*, 58.

45 Johnson, *Kuddus*, 7.

biri Kurretü'l-Ayn biri de Kuddüs lakaplı Bâbî içindir. Bu zamana kadar ön planda olmayan Kurretü'l-Ayn, toplantı esnasında Kuddüs'ü yanına çağırır. Muhafazakâr kişiliğe sahip olan Kuddüs bir kadınla baş başa görüşemeyeceğini ifade edip teklifi reddedince Kurretü'l-Ayn, süslenmiş ve peçesini çıkararak erkeklerin olduğu toplantı odasına girip Kuddüs'ün yanına oturur. Kuddüs bu duruma tepki gösterince o da başındaki örtüyü yere atar. O vakitten itibaren Allah'ın tüm örtülerden kurtulmayı emrettiğini, kadının bir çiçek olduğunu ve derlenip, koklanıp hediye edilmek için yaratıldığını,[46] artık İslâm şeriatının kalktığını ve yeni bir dönemin başladığını ifade eder. Daha sonra ayağa kalkarak bu büyük olayı kutlamak için herkesin birbirine sarılmasını ister ve oradan ayrılır. Kurretü'l-Ayn'ın bu tavırları ve sözleri karşısında neye uğradığını şaşıran Bâbîler hiddetle oradan ayrılırlar. Yaşananlardan dolayı Kuddüs'ün dili tutulur, Abdulhâlik İsfahânî adındaki Bâbî boğazını keserek intihar eder. Bâbîlerden bir kısmı Kurretü'l-Ayn'ı kâfir olmakla itham eder bir kısmı da bu toplantıda İslâm şeriatını reddedildiği için Bâbîlikten ayrılırlar.[47] Bedeşt'te düzenlenen bu organizasyonun akabinde Kur'an'ın ya da İslâm şeriatının, Bâbîler tarafından, hükmünü yitirdiği ve artık yeni bir şeriatın geldiği, Kuran'ı Kerim'in Beyan Kitabı[48] ve Akdes Kitabı[49] ile mukayese edildiğinde aciz kaldığı vurgulanmıştır.[50]

Bedeşt'teki toplantıda Kurretü'l-Ayn'ın uygun olmayan kıyafeti ya da peçesini açması ve erkekler arasındaki rahat tavırlarının sebebine dair kaynaklarda farklı savunmalar ileri sunulmuştur. Birincisi; bu davranışın Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fatma'nın da kıyamet günü örtüsüz olarak sırattı geçeceğini beyan eden bir hadisten kaynaklandığı iddia edilmekteyse de[51] buna dair bir hadise rastlanılmamıştır. İkincisi ise bu toplantıda İslâm şeriatının hükümlerinin kaldırıldığı ve yeni şeriatın hükümlerinin geldiği belirtilerek, yeni gelen şeriatta kadınların çiçeğe benzediği vurgulanmış, aynı çiçeklerin güzelce toplanıp diğer insanlara hediye edildiği gibi onlarında eşe dosta sunulması gerektiği şeklinde bir anlayışın ortaya çıktığı iddia edilmiştir.[52] Bu konuya dair diğer bir yaklaşım tarzı ise toplantıda Kurretü'l-Ayn'ın bu tavırlarından rahatsız olan Bâbîlerin, durumu Bahâullah'a ilettiklerinde ondan aldıkları "Azamet lisanının kendisine "Tâhire" lakabını verdiği kimse hakkında ne diyebilirim ki!" cevabından, oradaki Bâbîlerin susup daha bir şey dememelerinden ve yaptıklarından dolayı pişman olmalarından da[53] anlaşılacağı üzere onun yaptığında mutlaka bir hikmet vardır sorgulanamaz şeklindedir.

46 Necip Fazıl Kısakürek, *Doğru Yolun Sapık Kolları* (İstanbul: Nesil Matbaacılık, 1997), 127-137.
47 Şevki Efendi, *Bahâî Dininin I. Yüzyılı*, 33-36; Zerendi, *Nebil Tarihi*, 198; Marufi, *Tahire*, 60; Johnson, *Kuddus*, 7.
48 Kitabu'l-Beyan: Bab Mirza Ali Muhammed tarafından kaleme alınan Babiliğin temel kaynağı.
49 Kitabu'l-Akdes: Bahaullah Mirza Hüseyin Ali tarafından kaleme alınan Bahâîliğin temel kaynağı.
50 Şinasi Siber, "Babilik ve Bahâîlik", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 1/5 (Ekim 1962), 29.
51 Neyir Özşuca, *Bahâî Tarihi Özeti*, 29.
52 Özkaya, *Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Bahâîlik Hareketi*, 36.
53 Zerendi, *Nebil Tarihi*, 8.

Artık insanların sabrını iyiden iyiye zorlayan Fatma, Bedeşt'teki toplantıya katıldığı haberinin de alınması üzerine Kaçar idaresi tarafından gözaltına alınır.[54] Tahran'da yakalanarak gözaltına alındığında iddialarından vazgeçmesi halinde serbest bırakılacağı aksi takdirde en ağır şekilde cezalandırılacağı bildirilmişse de o bu teklifi kabul etmemiştir.[55]

Gözaltında bulunduğu esnada durumdan haberdar olan Kaçar Şahı'nın Kurretü'l-Ayn'ı merak etmiş ve onu gördüğünde güzelliğinden çok etkilendiği belirtilmiştir. İddialarından vazgeçip tövbe etmesi şartıyla onu haremine alacağına dair bir mektup yazmışsa da o; bu mektuba, dünya nimetleri karşılığında inancından vazgeçmeyeceğini ifade ederek olumsuz yanıt vermiştir. Aldığı bu yanıttan pek de memnun olmayan Şah, Kurretü'l-Ayn'ın yolundan dönmeyeceğinin anlaşıldığı ve onun hem İslâm hem de toplum açısından ciddi bir tehdit unsuru olduğu konusunda kendisini ikna eden adamlarının talebi neticesinde Kurretü'l-Ayn'ın ölüm fermanına onay vermiştir.[56]

1852'de gözaltında tutulduğu evde ölüm vaktinin geldiğini hisseden Kurretü'l-Ayn, gelinliğe benzer bir elbise giyip süslenerek akıbetini beklemeye başlamıştır. Gece yarısına doğru eve gelen Şah'ın adamları tarafından İlhani Bahçesi denen yere götürülmüş ve eşarp ile boğularak öldürülmüş ve bir kuyuya atılarak üzeri taş ile doldurulmuştur.[57] Onun ölüm şekline dair farklı rivayetlerde mevcuttur. Örneğin Kurretü'l-Ayn'ın Şah'ın adamları tarafından değil siyahî bir köle tarafından boğularak öldürüldüğü ya da boğularak değil de odun yığınının üzerine çıkartılarak diri diri yakılarak öldürüldüğü gibi.[58]

İnancı uğruna büyük mücadeleler veren ve bu uğurda büyük sıkıntılar çeken Kurretü'l-Ayn'ın dikkat çeken bir diğer özelliği de edebi yönüdür. Küçük yaşlardan beri okumayı ve yazmayı çok seven Kurretü'l-Ayn, yazma işine ilk olarak tercüme çalışmaları ile başlamıştır. Özellikle Arapçadan Farsçaya çevirdiği, Bâb'ın Allah'tan kendisine indirildiğini iddia ettiği ve kutsallık açısından Kur'an-ı Kerim'e denk olduğuna inanılan, Beyan Kitabı'nı tercüme etmiş olması Bâbîlerin ona karşı olan sevgi ve saygısını daha da arttırmıştır.[59] Kurretü'l-Ayn, yaşadığı dönemde edebi yönüyle pek fazla dikkat çekmemişse de daha sonraki süreçte yazmış olduğu şiir ve yazıları derlenip toplanarak kitaplaştırılmıştır. Hatta günümüzde onu yaşadığı dönemin önemli kadın entelektüellerinden biri olarak kabul eden birçok yazar ve düşünür mevcuttur.[60] Şiirlerinde genellikle Bâb ve Bahâullah'a olan muhabbeti, kadın hakları, cinsiyet ayrımı, özgürlük, barış, dinlerin/inançların

54 Şevki Efendi, *Bahâî Dininin I. Yüzyılı*, 77-78.
55 Hüseyin Baykara, İran İnkılabı ve Azatlık Hareketleri (İstanbul: Emek Matbaacılık, 1978), 27.
56 Diriöz, *Tahire*, 35,37; Marufi, *Tahire*, 107,141.
57 Diriöz, *Tahire*, 38; Marufi, *Tahire*, 40,110; Perviz Sadıkzade –Behnam Gülmıhammeddi, İnancın Işığı, çev. Nusret Önel (İstanbul: Baha Eserleri Basım Dağıtım, 2010), 32.
58 Kısakürek, *Doğru Yolun Sapık Kolları*, 132.
59 Şevki Efendi, *Bahâî Dininin I. Yüzyılı*, çev. Suna Bozkır (İstanbul: Baha Yayınları, 1995), 20.
60 Asgari, "Ortadoğu'da Radikal Bir Kadın Portresi: Tahire Qurrat Al-Ayn ve İran Hükümet'inden Beklentileri", 194.

yeniden yorumlanması gibi konulara değinmiştir. Şu iki dize ona ait şiirlere dair küçük bir örnek olarak verilebilmektedir:

Seni aşkının ateşiyle yanan yüreğimden çıkan duman,
Neyim var neyim yoksa hepsini yaktı kül eyledi.
Silip attı her şeyi ne kafirliğim kaldı ne Müslümanlığım.
Secde ettim senin o hilal kaşına,
Artık Kabe'yle kilisenin bir farkı kalmadı benim için.

Savaşa çıkan tüm yollar kapatılsın,
Her yer de adalet hâkim kılınsın.
Dostlukla eski nefretler dostlukla barışa dönüşsün,
Ektiğim sevgi tohumlarından yeni aşklar filizlensin.[61]

Kurretü'l-Ayn hakkında Bâb'i- Bahâî inancına mensup olanlar gibi özellikle kadın haklarını konusunda çalışma yapan batılı birçok isim de övgüyle bahsetmektedirler. O günkü Kaçar toplumda ezilen, hor görülen adete metalaştırılan kadınların savunuculuğuna da soyunan, kadınla erkeğin birbirlerine denk olduğunu her fırsatta vurgulayan Kurretü'l-Ayn'ın 19. yy. İran coğrafyasının -Fransız Jan Dark ya da Polonyalı Rosa Luxemburg gibi- kadın devrimcisi olduğu iddia edilmektedir.[62] Toplumda hâkim olan ve dinî ögelerle desteklenmeye çalışılan cinsiyet ayrımına karşı yaşamı pahasına vermiş olduğu mücadele ile sadece İran coğrafyasında değil uluslararası çapta kendisinden sonraki feminist ve aktivist hareketleri etkilemiş, onlar için bir rol model olmuştur.[63]

Bâb'i-Bahâî tarihi açısından böylesi önemli bir konumda olan Kurretü'l-Ayn ile ilgili müstakil ya da içeriğinde ondan bahsedilen birçok çalışma yapılmıştır. Bahâîler tarafından onun diğer mahlaslarından biri olan Tâhire adını ve anısını yaşatmak ve fikirlerini tüm dünyaya duyurmak için Tahirih Justice Center (Tâhire Adalet Merkezi) adında sivil toplum kuruluşu teşekkül ettirilmiş, onunla ilgili birçok makale ve kitap yazılmıştır. Bahâîliği kurumsal bir hale getiren, Bahâîler açısından çok özel bir konuma sahip olan Emir'in Velisi Şevki Efendi Kurretü'l-Ayn'ı soylu, zeki, iyi bir hatip, şair, bilgili, dirayetli, Bâb'ı görmediği halde görmüşçesine ona bağlı olan, canı pahasına da olsa inancından dönmeyen örnek bir kadın olarak ifade etmiştir.[64]

61 Kurretü'l- Ayn'a ait daha fazla şiire uluşmak için bkz: Qurrat al-ʿ Ayn, *Táhirih: A Portrait in Poetry : Selected Poems of Qurratu'l-'Ayn*, ed. & çev. Amin Banani (Los Angeles: Kalimat Press, 2004); Edward Granville Browne, *Selected Poems by Qurratu'l-ʿAyn, Nabil, and Other Babis* (Cambridge: Cambridge University Press, 1918).

62 Diriöz, *Tahire*, 8; Mehmet Marufi, *Tahire*, 130; Hamid Dabashi, İran- Kenetlenmiş Halk, çev. Emine Ayhan (İstanbul: Metis, 2008), 73.

63 Asgari, "Ortadoğu'da Radikal Bir Kadın Portresi: Tahire Qurrat Al-Ayn ve İran Hükümet'inden Beklentileri", 191,199-200.

64 Şevki Efendi, *Bahâî Dininin I. Yüzyılı*, 6,27,58.

Türk milliyetçiliğinin önde gelen isimlerinden Nihal Atsız "Genç Kızlarımıza Çağrı" başlıklı makalesinde Kazvinli bir Türk kızı olarak bahsettiği Zerrin Taç'tan inançları uğruna korkmadan mücadele etmiş ve bu uğurda yanarak can vermiş biri olarak övgüyle bahsetmektedir.[65]

Bu görüşlerin tam tersine özellikle muhafazakâr İslâm dünyasında ise Bâbîlik ve Bahâîliğe reddiye tarzında yapılan çalışmalarda da Kurretü'l-Ayn'a yer verilmiş ve ondan pek de hoş olmayan şekillerde bahsedilmiştir. Örneğin Necip Fazıl Kısakürek, Doğru Yolun Sapkın Kolları adlı kitabının bir bölümünü Bâbîlik-Bahâîliğe ayırmış ve onun da önemli bir kısmında hareketin önemli isimlerinden biri olarak ifade ettiği Zerrin Taç'tan hakarete varan cümlelerle bahsetmiştir. Onu tarihin en büyük fahişeleri dediği bazı isimlerle denk tutmuş hatta onlardan daha tehlikeli olduğunu iddia etmiştir. Necip Fazıl'a göre o, din âlimi olan babası ve eşinin telkinlerini dikkate almadığı gibi onları da karşısına almaktan çekinmemiştir. Kısa sürede Bâbîlerin en etkili isimlerinden biri haline gelmiş ve bu uğurda menfaati olacağını düşündüğü tüm erkeklerle birlikte olmuştur. İslâm'ın esaslarını inkâr edecek kadar sapkın söylem ve fiilleri neticesinde de genç denecek yaşta Kaçar Şahı'nın adamları tarafından diri diri yakılarak öldürülmüştür.[66]

Ethem Ruhi Fığlalı ise Babîlik ve Bahâîlik adlı çalışmasında Kurretü'l-Ayn'dan bahsederken onun cazibesi ve zekâsı sayesinde insanları çok rahat etkileyebildiğinden bahsetmiştir. Onu, içinde bulunduğu toplumun alışkanlıklarıyla uyuşmayan işler yapan, kimi zaman iffetsizliğe varan davranışlar sergileyen ve amaca ulaşmak için insanları öldürtebilecek kadar ihtiraslı bir kadın olarak nitelemiştir.[67]

Sonuç

Mevcut inanç ve kültürlerin hâkim genel kanılarına göre toplumda umduğu yeri bulamayan kadınlar için YDH'ler bir çıkış noktası gibi görülmüşlerdir. YDH'in birçoğunda kadın kimliği sömürülmüş ve cinsel bir obje olarak görülmüşse de Bahâîliğin de dâhil olduğu bir kısım YDH içerisinde kadınlar hem ön planda yer almış hem de cinsiyetlerinden kaynaklanan kimlikleri önem kazanmıştır. Kurretü'l-Ayn lakaplı Fatma'da kısa sayılabilecek bir hayat süresince yaptıklarıyla önemli kadın dinî şahsiyetlerden biri olarak tarihte yerini almıştır.

Bâbi ve Bahâîler için İslâmi hüküm ve geleneklerin neshedilerek insanlık tarihinde yeni bir sayfanın açıldığı Bedeşt Toplantısında da Kurretü'l-Ayn en dikkat çeken ve ön planda olan isimlerden biri olmuştur. O dönemde Bâbi toplumuna mensup iken kısa bir süre sonra Bahâîliği kuracak olan Bah*â*ullah ile olan gönül ve dava birlikteliği bu toplantıyla başlamıştır. İnancı uğruna yılmadan

65 İpek, *Yeni Bir Dini Hareket Olarak Bahailik ve Türkiye'de Bahailer*, 389-390.
66 Kısakürek, *Doğru Yolun Sapık Kolları*, 127-137.
67 Fığlalı, *Babîlik ve Bahâîlik*, 24-25.

verdiği mücadele neticesinde önce özgürlüğünü sonra hayatını kaybeden Kurretü'l-Ayn bu dönemden sonra sadece Bâbiler için değil Bahâîler içinde ayrı bir statüye sahip olmuştur.

İnancını diğer insanlara duyurmak ve yaymak uğruna verdiği amansız mücadelenin yanı sıra yaşadığı toplum ve dönemim şartlarında yok sayılan kadınların hakkettikleri değere kavuşabilmeleri içinde var gücüyle çalışmıştır. Egemen kültür ve sosyal yapının sahip olduğu muhafazakâr anlayışa rağmen doğru bildiği yoldan dönmemiş, kadına yönelik tabu haline gelmiş tüm inanış ve uygulamalara karşı bir nevi savaş açmıştır.

Kurretü'l-Ayn'ın adı İslâmi hükümlerin zamanın gereklerine cevap vermekte yetersiz kaldığı ve bu sebeple Allah tarafından Bâb ve Bah*â*ullah vasıtasıyla yeni bir şeriat gönderildiği şeklindeki inanış ve söylemleriyle bir reformist; mevcut kültür tarafından yok sayılan ya da sömürülen kadının kimliğini yüceltmek için verdiği mücadele ile bir aktivist; hem inancını hem de kadınların haklarını savunmak için fiziki kuvvete değil zihnindeki fikirlerin dışa vurumu olarak ifade ettiği şiirleri ile bir şair olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Batı dünyasında bir kahraman olarak görülen Kurretü'l-Ayn hakkında İslam dünyasında ve ülkemizdeki yaygın kanaat menfi yöndedir. Bahâî inancına mensup olanların kaleme aldıkları dışında hazırlanmış olan eserlerin büyük çoğunluğunda, İslâm inancını yok sayan, Allah'ın emirlerini kendi ihtiras ve sapkın söylemleri için inkâr eden, toplum için sakıncalı ve hemcinsleri için kötü bir örnek olarak lanse edilmiştir. Konuya din eksenli bakmayan az sayıda araştırmacı tarafındansa doğru bildiği değerleri muhafaza uğruna canını bile hiçe sayacak kadar cesur bir kadın olarak ifade edilmiştir.

Kaynakça

Akdemir, Salih. "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerimde Kadın". *İslâmi Araştırmalar* 5/4 (1991), 260-270.

Asgari, Samaneh. "Ortadoğu'da Radikal Bir Kadın Portresi: Tahire Qurrat Al-Ayn ve İran Hükümet'inden Beklentileri". *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2020): 191-203.

Barker, Elieen. "New Religious Movements Their Incidence and Significance". *in New Religious Movements: Challenge and Response*. ed. Bryan Wilson. 14-32. New York: Routledge, 2001.

Baykara, Hüseyin. İran İnkılabı ve Azatlık Hareketleri. İstanbul: Emek Matbaacılık, 1978.

Bayraklı, Bayraktar. *Kadın, Sevgi ve Temel Haklar.* İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007.

Bednarowski, Mary Farrell. Mary Farrell Bednarowski, "Outside the Mainstream: Women's Religion and Women Religious Leaders in Nineteenth-Century America", *Journal of the American Academy of Religion* XLVIII/2 (June 1980), 207-231.

Bilgin, Vejdi. "Batıda Ortaya Çıkmış Yeni Dinî Hareketler". *Din Sosyolojisi*. ed. Talip Küçükcan. 194-220. Eskişehir: Açıköğretim Yayınları, 2010.

Browne, Edward Granville. *Selected Poems by Qurratu'l-`Ayn, Nabil, and Other Babis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1918.

Dabashi, Hamid. *İran- Kenetlenmiş Halk.* çev. Emine Ayhan. İstanbul: Metis Yayınları, 2008.

De Vaux, Ronald. *Yahudilikte Aile*. çev. Ahmet Güç. Bursa: Arasta Yayınları, 2003.

Diriöz, Meserret. *Tahire.* Ankara: Kadıköy Matbaacılık, 1998.

Fığlalı, Ethem Ruhi. *Babîlik ve Bahâîlik.* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

Furon, Raymond. *İran*. çev. Galib Kemali Söylemezoğlu. İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1943.

Hosseini, Nicole. Hz. *Tahereh*. Thornhil/Canada: Baha'i Community of Canada, 2000.

Howell, Julia Day. "Gender Role Experimentation in New Religious Movements: Clarification of the Brahma Kumari Case". *Journal for the Scientific Study of Religion* 37/3 (1998), 453-461.

İpek, Yasin. *Yeni Bir Dini Hareket Olarak Bahailik ve Türkiye'de Bahailer.* Kayseri: Kimlik Yayınları, 2020.

İpek, Yasin. *Yeni Bir Dinî Hareket Olarak Satanizm ve Türkiye'de Satanistler.* Kayseri: Kimlik Yayınları, 2021.

Johnson, Lowell. *Kuddus.* çev. Kerem Onat. İstanbul: Baha Basım Dağıtım, 1998.

Karabiber, Nusret. *Medeniyetlerde Kadın ve Evlilik*. İstanbul: Yöntem Yayınları, 2000.

Kaval, Musa. "İlahi Dinlerde Kadın'ın Kıymet Problemi". *Akademik Bakış Dergisi* S. 55, (Mayıs-Haziran 2016), 306-324.

Kısakürek, Necip Fazıl. *Doğru Yolun Sapık Kolları.* İstanbul: Nesil Matbaacılık, 1997.

Kirman, Mehmet Ali. "Yeni Dinî Hareketleri Tanımlama Problemi ve Tipolojik Yaklaşımlar". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4 (2003), 27-43.

Kirman, Mehmet Ali. *Yeni Dinî Hareketler Sosyolojisi*. Ankara: Birleşik Yayınevi, 2010.

Kitabı Mukaddes. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001.

Kloppenborg, Ria - Hanegraaff, Wouter J.. *Female Stereotypes in Religious Traditions*. NewYork: Brill, 1995.

Köse, Ali. *Milenyum Tarikatları*. İstanbul: Truva Yayınları, 2006.

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali. çev. Komisyon. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.

Marufi, Mehmet. *Tahire*. İstanbul: Kazancı Matbaacılık, 2000.

Özkan, Ali Rafet. *Kıyamet Tarikatları. Yeni Dinî Hareketler*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2023.

Özkan, Ali Rafet. "Socia et Femina: Hıristiyanlıkta Kadının Sosyal Statüsü". *Toplum Din Kadın*. ed. Emine Öztürk. 45-59. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2022.

Özkaya, Süleyman. *Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Bahâîlik Hareketi.* İzmir: Akademi Kitabevi, 2000.

Özşuca, Neyir. *Bahâî Dininde Şer'i Hükümler ve İzahları.* Bursa: Sebat Matbaası, 1984.

Özşuca, Neyir. *Bahâî Tarihi Özeti*. İstanbul: Özdemir Basımevi 1987.

Pike, Sarah Mugs. "Gender in New Religions". *Teaching New Religious Movements*. ed. David G. Bromley. 211-230. Oxford: Oxford University Press, 2007.

Puttick, Elizabeth. "Women in New Religious Movements". *Cults and New Religious Movements*. ed. Lorne L. Dawson. 230-244. New Jersey: Blackwell Publishing, 2003.

Qurrat al-ʿ Ayn. Táhirih: *A Portrait in Poetry : Selected Poems of Qurratu'l-'Ayn*. Düzenleyen & çeviren by Amin Banani. Los Angeles: Kalimat Press, 2004.

Sadıkzade, Perviz –Gülmıhammeddi, Behnam. *İnancın Işığı.* çev. Nusret Önel. İstanbul: Baha Eserleri Basım Dağıtım, 2010.

Schimmel, Annemarie. *Dinler Tarihine Giriş*. İstanbul: Kırkambar Yayınları, 1999.

Siber, Şinasi. "Babilik ve Bahâîlik". *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi* 1/5 (Ekim 1962), 27-31.

Smith, Preserved. *The Life and Letters of Martin Luther*. Boston and New York: The University Press Cambridge, 1914.

Şevki Efendi. *Bahâî Dininin I. Yüzyılı*. çev. Suna Bozkır. İstanbul: Baha Yayınları, 1995.

Taherzadeh, Adip. *Hz. Bahaullah'ın Zuhuru* I. çev. Süreyya Güler. İstanbul: Kazancı Matbaacılık, 1995.

Taherzadeh, Adip. *Hz. Bahaullah'ın Zuhuru* II. çev. Süreyya Güler. İstanbul: Kazancı Matbaacılık, 1998.

Turan, Süleyman- Battal, Emine. "Yeni Dinî Hareketlerin Aile Yapıları Üzerindeki Etkileri". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2015), 135-149.

Turan, Süleyman- Uzun, Sema Nur. "Yeni Dinî Hareketlerin Taraftar Kazanma Yöntemleri". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 18/3 (Aralık 2018), 137-174.

Turan, Süleyman. "Bedenin Din Namına İstismarı: Tanrı'nın (Yaramaz) Çocukları ve Flörtle Balık Avlama". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/1 (Mart 2019), 9-52.

Turan, Süleyman. "Yeni Dinî Hareketlerde Kadın". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/1 (2016), 123-145.

Türkiye Bahâî Toplumu. *Bahâî Dini; Tarihi, Öğretileri ve Toplumsal Çalışmaları*. İstanbul: Bahâî Eserleri Basım Dağıtım, 2016.

Uluç, Özlem. *Yeni Dinî Hareketler*. İstanbul: Yarın Yayınları, 2012.

Wayleni, Georgina. "Analyzing Women in the Politics of the ThirdWorld". *Women and Politics in the Third World*. ed. Haleh Afshar. 1-14. London: Routledge,1996.

Zerendi, Muhammed. *Nebil Tarihi*. çev. Minu Derahşan Sabet. İstanbul: Baha Basım Dağıtım, 2001.